

LATINSKÝ RUKOPIS A CXXX A JEHO VÝZNAM PRO STUDIUM ČESKOCÍRKEVNĚSLOVANSKÉHO PŘEKladU ČTYŘICETI HOMILÍÍ NA EVANGELIA (BESĚDY NA EVANGELIJE)¹

Latin Manuscript A CXXX and Its Importance for the Study of the Czech Church Slavonic Translation of *Forty Gospel Homilies (Besědy na evangelije)*

František Čajka

DOI: 10.17846/CL.2020.13.1.28-43

Abstract: ČAJKA, František. *Latin Manuscript A CXXX and Its Importance for the Study of the Czech Church Slavonic Translation of Forty Gospel Homilies (Besědy na evangelije)*. The study will in particular point to the manuscript of Pope Gregory the Great's *XL homiliarum in the Gospel libri duo (Forty Gospel Homilies)*, which is deposited in the manuscript collection of The Archive of the Prague Castle. The manuscript A CXXX comes from the last quarter of the 9th century from Bavaria (Freising) and it shows some closer textual correspondence with the Czech Church Slavonic Translation of Forty Gospel Homilies (*Besědy na evangelije*). The aim of the study is to draw attention to some specifics of the manuscript A CXXX in the Slavic context and to provide a basic description of the manuscript so it could be the starting point for further research.

Keywords: *Latin manuscripts, Forty Gospel Homilies by Pope Gregory the Great, Freising, Anno of Freising, Czech Church Slavonic translation from latin, Church Slavonic in Bohemia*

Abstrakt: ČAJKA, František. *Latinský rukopis A CXXX a jeho význam pro štúdiu česko-cirkevnoslovanského prekladu štyridsiatich homílií k evanjeliám (Besědy na evangelije)*. Štúdia poukazuje predovšetkým na rukopis pápeža Gregora Veľkého *XL homiliarum in Evangelia libri duo* (Štyridsať homílií k evanjeliu), ktorý je uchovaný v zbierke rukopisov Archívu Pražského hradu. Rukopis A CXXX pochádza z poslednej štvrtiny 9. storočia z Bavorska (Freising) a vykazuje bližšie textové zhody s česko-cirkevnoslovanským prekladom (*Besědy na evangelije*). Cieľom štúdie je upriamiť pozornosť na niektoré špecifiká rukopisu A CXXX v slovanskom kontexte a poskytnúť základný popis rukopisu tak, aby mohol byť východiskom pre ďalšie bádanie.

Klíčové slová: *latinské rukopisy, Štyridsať homílií k evanjeliám pápeža Gregora Veľkého, Freising, Anno z Freisingu, česko-cirkevno-slovanský preklad z latinčiny, cirkevná slovančina českej redakcie*

Čtyřicet homílií na evangelia papeže Řehoře Velikého v českokirkevnoslovanském překladu představuje prvořadý pramen pro poznání církevnoslovanského písemnictví v přemyslovských Čechách. Tato rozsáhlá památka, která je ve slovanském prostředí tradičně označována jako

¹ Příspěvek vznikl v rámci projektu MK ČR, NAKI II č. DG16P02H024 GORAZD: *Digitální portál staroslovenštiny*.

Besedy na evangelije (dále Bes), je překladem latinského homileticko-exegetického díla *XL homiliarum in Evangelia libri duo* (PL, Étaix 1999) papeže Řehoře Velikého (Dvojeslova, pontifikát 590–604).

Slovanský překlad byl pořízen nejspíše v Sázavském klášteře (1032 – 1096/7). Jazykové shody i věcné souvislosti s některými českocírkevněslovanskými památkami (*Pražské zlomky hlaholské*, *Druhá staroslověnská legenda o svatém Václavu*, staroslověnská *Legenda o svaté Anastázii*)² umožňují zařadit vznik překladu nejspíše do druhé poloviny 11. století.

Na českou provenienci památky poukázal jako první A. I. Sobolevskij.³ Český původ památky poté velmi zevrubně doložili F. V. Mareš a J. Reinhart.⁴ V souvislosti s následným badáním se jeví jako zásadní odhalení souvislosti Bes s blízkými latinskými paralelami, na něž ve slavistickém kontextu upozornil F. Čajka.⁵

Rukopisně jsou Bes doloženy pouze ve východoslovanském prostředí. Jedinou výjimkou je raritní doklad krátké citace textu památky v rukopisu Chil 442, který je spojen s klášterním prostředím na Athosu.⁶

Rukopisná tradice Bes ukazuje, že z hlediska úplnosti textu lze vymezit dvě skupiny – rukopisy se slovanským textem relativně úplným⁷ a výňatky (obvykle jednotlivé homilie či jejich části), citace a parafráze textu.⁸

Lexikální materiál *Besěd na evangelie* byl na návrh J. Vajse zařazen do excerpční báze nejrozsáhlejšího slovníku nejstaršího slovanského spisovného jazyka - *Slovníku jazyka staroslověnského*.⁹ Pro potřeby slovníku byl text excerpován F. V. Marešem a K. Haderkou, kteří zároveň připravovali edici památky, která však nebyla realizována.¹⁰ Kritická edice památky tak byla publikována v letech 2005 a 2006 v dvojdílném vydání (Konzal 2005, Konzal – Čajka 2006).

Již dříve jsme upozornili na raně středověké rukopisy *XL homiliarum in Evangelia libri duo*, které představují místem svého vzniku (resp. místem uložení) a některými textovými paralelismy se slovanským zněním validní materiál k dalšímu studiu vztahu slovanského textu ke znění latinskému.¹¹ Jako zcela zásadní se v tomto smyslu jeví evidence latinského rukopisu IV.D.7 českého původu, jehož vznik je možno podle D. Havla¹² spojit s počátky skriptoria Břevnovského kláštera, které lze klást do období kolem poloviny 11. století za působení opata Meinharda z Niederaltaichu (1035/1044 – 1089).

Cílem příspěvku je formou základního popisu poukázat na základě rukopisného materiálu na kodex A CXXX uložený v českém prostředí, jehož obsahem je latinský text *XL homiliarum in Evangelia libri duo*.¹³ V centrální části představené studie jsou výklady věnovány popisu rukopisu

² Srov. Mareš (2000b, 283), Bláhová (1993, 428, 430), Vepřek (2004), Čajka (2011, 176-187).

³ Sobolevskij (1900; 1906; 1910).

⁴ Mareš (1963, přetištěno: Mareš 2000, 368-402) a Reinhart (1980).

⁵ Čajka (2018a).

⁶ Čajka (2018b).

⁷ Odborná literatura předmětu uvádí obvykle šestnáct relativně úplných rukopisů, srov. např. Konzal (2005, XI, XIV), Zema (2007, 26).

⁸ Srov. Alekseev (2012, 161, 165), Vershinin (2015a; 2015b, 6; 2017, 41-44), Temchin (2016, 475), Čajka (2018b).

⁹ Viz *Slovník jazyka staroslověnského* I–V, Praha 1966 – 2016, hl. red. J. Kurz (sv. I.–II.), Z. Hauptová (sv. III.–IV.) a Z. Hauptová, V. Konzal a Š. Pilát (sv. V.). Srov. Bláhová (2016a, 28).

¹⁰ Mareš (2000b, 283-284), Bláhová (2016b, 257).

¹¹ Viz pozn. 5.

¹² Havel (2018, zvláště 390-391, 393-398, 406, 412, 414, 419, 421, 424-425, 429-430, 475-476).

¹³ Materiál rukopisu A CXXX nebyl v době publikování studie z roku 2018 dostupný (viz Čajka 2018a, 39),

A CXXX a vzhledem k blízké textové souvislosti ke znění uvedeného rukopisu také dílčím souvislostem s bavorským rukopisem Clm 6263.

Jelikož další evidované blízké latinské paralely (IV.D.7, Clm 6263) ke znění slovanskému (*Bes*) byly zevrubně charakterizovány již dříve, budeme se v následujícím výkladu věnovat především popisu rukopisu A CXXX.

Latinské paralely ke znění <i>Bes</i>			
signatura	provenience	datace*	místo uložení
IV.D.7	Břevnov	polovina 11. stol.	Národní knihovna České republiky, Praha
A CXXX	Freising	3. čtvrtina 9. stol.	Archiv Pražského hradu, Praha
Clm 6263		815–825	Bavorská státní knihovna (Bayerische Staatsbibliothek), Mnichov

* Dataci rukopisů bavorského původu přejímáme z edice R. Étaixe (Étaix 1999).

Latinský rukopis A CXXX

Kodex Knihovny pražské metropolitní kapituly 232 je v současnosti součástí fondu Archivu Pražského hradu, v němž je uložen pod signaturou A CXXX. Pergamenový kodex nyní tvoří 198 folií (I + 1–197 folií). Je patrné, že v zachované podobě je kodex nekompletní s chybějícími listy na začátku rukopisu i na jeho konci.¹⁴

Homiletický text papeže Řehoře Velikého je zapsán v jednom sloupci o obvyklém počtu 22 řádků na listech o rozměru 27×20,5 cm.¹⁵ Podle mínění autorů soupisu rukopisů Knihovny pražské metropolitní kapituly lze klást rukopis do 11. století.¹⁶ Na vznik rukopisu ve třetí čtvrtině 9. století poukázal vynikající znalec problematiky R. Étaix, který spojil jeho vznik s Freisingem.¹⁷ Uvedený badatel dále poukázal na velmi blízký textový vztah rukopisu A CXXX k dalšímu rukopisu bavorské provenience, který představuje rukopis Clm 6263.¹⁸ Z několika zásadních textových paralel mezi oběma latinskými kodexy lze poukázat na totožnou specifickou následnost homilií v textu obou rukopisů (homilie 1–27, 29, 28, 30–40), v nichž je patrný charakteristický inverzní zápis 29. homilie, která předchází homilii 28.

takže charakteristika rukopisu byla podána pouze zprostředkovaně. V této studii vycházíme přímo z rukopisného materiálu.

¹⁴ Srov. Patera – Podlaha (1910, 152), Bischoff (1980, 219).

¹⁵ Patera – Podlaha (1910, 152), Bischoff (1980, 219).

¹⁶ Patera – Podlaha (1910, 152).

¹⁷ Étaix (1996, 120), Étaix (1999, XXXVIII–XXXIX); jiná datace (v období 854–875) viz Glaser – Ernst (2009, 1383).

¹⁸ Z tohoto důvodu byl zařazen do kritické edice R. Étaixe pouze materiál rukopisu Clm 6263 (viz Étaix 1999, XXXIX, srov. Glauche 2000, 109, Čajka 2018, 39). – K popisu rukopisu BSB Clm 6263 (Fris. 63) též Bischoff (1980, 219–220), Bierbrauer (1990, 28), Glauche (2000, 109). Rukopis vznikl patrně mezi léty 815 – 825 taktéž ve Freisingu. G. Glauche klade vznik rukopisu do období po polovině 9. století.

Písařskou výbavu rukopisu charakterizoval zevrubně B. Bischoff.¹⁹ Rukopis A CXXX byl pravděpodobně psán více písaři, kteří však udržovali velmi jednotný styl („im Anno-Stil“). Hodný pozornosti je také způsob zápisu litery M (viz fol. 80r), který má paralelu v rukopise Clm 17011²⁰.

Z textových specifik rukopisu A CXXX upozorníme na časté krácení perikopních čtení.²¹ Na dvou místech (folia 137v a 146v) byl homiletický text v průběhu 9. či 10. století neumován. Notací je opatřen také zápis krátké litanie *Kyrie eleison* zapsané na horní a dolní části folií 146v–147r. Součástí rukopisu je i zápis části textu oficia sv. Petra s incipitem *Divina beatus Petrus ereptus clementia in se rediens dixit* opatřený neumovaným notopisem, který plynule přechází z horního okraje folií 142v–143r na pravou stranu folia 143r.²² Ke specifikům rukopisu lze přiřadit marginální zápisy starohornoněmeckých glos (fol. 1r, 1v, 52v, 93r, 138v).²³

Jednou ze zásadních otázek spojených s rukopisem A CXXX je doba jeho výskytu v českém prostředí. Rukopis je patřen vlastnickou poznámkou zapsanou v horní části fol. 1a „Ex Bibl. S. Metrop. Ecclesiae Prag. 1713.“²⁴, kterou zapsal kapitulní děkan Vyšehradské kapituly Jan Tomáš Vojtěch Berghauer (1684 – 1766)²⁵. Z období vrcholného středověku je v případě rukopisů pražského metropolitního kostela doloženo několik dále nespécifikovaných evidenčních zápisů rukopisů, které se staly základem sbírky pražské Metropolitní kapituly.²⁶ Ačkoli se v daných inventárních soupisech²⁷

¹⁹ Bischoff (1980, 220).

²⁰ Rukopis je uložen v Bavorské státní knihovně (Bayerische Staatsbibliothek) v Mnichově pod signaturou Clm 17011. Místem vzniku pergamenového rukopisu o rozsahu 203 folií formátu 28x23 cm byl Freising. Obsahem rukopisu je evangeliář (evangelarium). Kodex pochází z 9. století, přičemž vznikl nejspíše kolem roku 860 – nejpíše pochází z období činnosti freisingenského biskupa Anna (854 – 875), srov. Bierbrauer (1990, 40–41). Kodex je dále na foliích 110r–110v opatřen zápisem textu z 11. století (Mt 1,1–16 a L 3,21–4,1) s neumaty neopatřenými linkováním. Srov. Halm, Karl et al. (1969, 75), Bierbrauer (1990, 40–42).

²¹ Srov. Étaix (1999, XXXIX).

²² Jak soudí G. Glauche (2000, 105), vedle uvedeného latinského zápisu v rukopise A CXXX se doklad úcty svatému Petru nachází také v dalším rukopise pocházejícím z Fresingu (BSB Clm 6260). Uvedený rukopis pocházející z období po polovině 9 století až do počátku 10. století (K. Bierbrauer klade vznik rukopisu do období okolo roku 860, viz Bierbrauer 1990, 60) o rozsahu 158 folií obsahuje jednak *Comentarii in Genesim* Hrabana Maura (fol. 1r–158v), jednak nejstarší doklad (starohorno)německé duchovní písně. Jedná se o starohornoněmecký neumovaný zápis (tzv. Petruslied) s incipitem *Unsar trohtin hat farsalt sancte Petre giuualt* pocházející nejspíše z počátku 10. století (srov. např. Ursprung 1952; Petzet 1910, 45–47; Steinmeyer 1916, 103–104; Jahn 2011, 135–139; viz též Glauche 2000, 105–106, Bierbrauer 1990, 60).

²³ Srov. Bischoff (1980, 220).

²⁴ Srov. Patera – Podlaha (1910, 152). Děkuji Mgr. Lence Klukové (Archiv Pražského hradu) za konzultaci k uvedené tematice.

²⁵ Dostupné [on-line] <<http://www.kkvys.cz/obrazova-a-portretni/jan-tomas-vojtech-berghauer-8-10-1684-22-3-1760/>> [cit. 28-02-2020], a <https://cs.wikisource.org/wiki/Vlastenský_slovník_historický/Berghauer> [cit. 28-02-2020].

²⁶ Např. k roku 1354 obsahovala knihovna 148 knih, mezi nimiž byly také homiletické spisy Řehoře Velikého (Podlaha – Šittler 1903, 54; Hlaváček 1965, 66). Podle inventáře z roku 1354 byly součástí knihovny rukopis „XLa omeliae bti Gregorii“ (položka č. 65 v soupisu) a „In secundo volumine XL omeliae beati Gregorii“ (položka č. 66 v soupisu) (Podlaha – Šittler 1903, X); v inventáři z roku 1355 jsou zapsány tyto položky: „Quadragesimales omeliae beati Gregorii“ (položka č. 18 v soupisu; podle inventárního soupisu z roku 1368 se však jedná o knihy dvě: „Item Quadragesimales. Item Omeliae beati Gregorii“). Podobně je tomu i v soupisu z roku 1374: „Omiliae in rubea cute ecclesiae Prag. Item Omeliae beati Gregorii“ (Podlaha – Šittler 1903, XXIII) a „Quadragesimales omeliae beati Gregorii“ (položka č. 67 v soupisu; v inventárním soupisu z roku 1368 je v souvislosti s rukopisem uvedeno „habet dns Stephanus“), viz Podlaha – Šittler (1903, XXIII).

²⁷ Soupis inventářů a jejich základní charakteristika viz Hlaváček (1965, 65–74).

odkazuje k několika nespecifikovaným latinským rukopisům *XL homiliarum in Evangelia*, spojitost s rukopisem A CXXX je nutno hodnotit jako nejistou.²⁸

Kompozice textových částí rukopisu A CXXX

V následujícím přehledu podáváme soupis jednotlivých částí *XL homiliarum in Evangelia libri duo* papeže Řehoře Velikého podle znění rukopisu A CXXX s odkazem na příslušné místo daného folia.

Latinský text Řehořových homilií zapsaný v rukopise A CXXX obsahuje soupis kapitol a vlastní homiletický text. Uvedený soupis kapitol (*capitulatio*, *index capitum*) se nachází na fol. 1r–1r 1, přičemž v této části textu památky je uveden formou incipitů a explicitů odkaz k příslušné homilii (1–40). Na foliích 1r 2 – 1r 23 je poté zapsán vlastní homiletický text.

Z praktických důvodů uvádíme odkaz na *XL homiliarum in Evangelia libri duo* Řehoře Velikého podle vydání patrologie J.-P. Migne (PL) a podle kritické edice R. Étaix (Étaix 1999). Publikovaný latinský text vychází v zásadě z Pravidel pro transkripci latinských literárních rukopisných textů Bohumila Ryby.²⁹ Z praktických důvodů byl velmi výrazně omezen poznámkový aparát. Zkratky a staženiny jsou pro přehlednost rozepsány bez upozornění s výjimkou ustálených zkrácených zápisů *ih̄s*, *ih̄u* a *xp̄o*, *xp̄i*, *xp̄m*. V grafice je zachycena reálná podoba iniciálních liter u vlastních a místních jmen podle znění rukopisu. Interpunkce je nivelizována. Kulaté závorky () označují eventuální rozepsání textu, hranaté závorky [] signalizují doplnění textu po mechanickém poškození. Komentáře obsahu jsou označeny kurzivním písmem.

A CXXX

fol. 1r 1 – 1r 1: *generální soupis incipitů homilií první knihy (hom. I–XX) (Capitula; PL – , Étaix 1999, 3–4) i druhé knihy (hom. XXI–XL) (Capitula; PL, – ; Étaix 1999, 171–172)*

Inc.: [Homelia sancti evangelii secundum Matthaëum. In illo tempore cum] audisset iohannis in vinculis opera xp̄i, mittens duos de discipulis suis (...)

Expl.: (...) [I]n illo tempore. Dixit ih̄s discipulis suis: homo quidam erat. Expliciant ca[pitula]

Pozn.: v rukopisu A CXXX chybí text úvodního dedikačního listu svatého Řehoře Velikého (*Epistula ad Secundinum*; PL, 1075–1078; Étaix, 1–2), jímž začínají Řehořovy homilie. Fyzicky porušený rukopis A CXXX na svém počátku (i na konci rukopisu) s předpokladem chybějících folií na jeho počátku začíná až textovým fragmentem generálního soupisu incipitů jednotlivých homilií (1.–40.) první i druhé knihy (*capitulatio*) Řehořových homilií, který začíná v zachované podobě až od příslušného zápisu pro 6. homilii.

fol. 1r 2 – 4v 11: *I. homilie (LIBER I; PL, 1077–1081; Étaix 1999, 5–11)*

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Erunt signa in sole et luna et stellis (...)

Expl.: (...) quanto nunc districtionem illius timendo pr(a)evenitis. Explicit omelia I.

fol. 4v 12 – 8r 15: *II. homilie (PL, 1081–1086; Étaix 1999, 12–19)*

Inc.: In illo tempore assumpsit ih̄s XII discipulis suis et ait illis (...)

Expl.: (...) Unde illic subditur: Et omnis plebs ut vidit dedit laudem deo.

fol. 8r 15 – 10v 13: *III. homilie (PL, 1086–1089; Étaix 1999, 20–25)*

²⁸ V současnosti nelze bez dalšího hlubšího bádání (které přesahuje rámec této studie) říci o existenci rukopisu v (raně)středověkých Čechách nic bližšího.

²⁹ Dostupné [on-line] <<https://is.muni.cz/el/1421/jaro2011/AR2B62/um/Ryba.pdf>> [cit. 01-01-2020], viz též Havel – Krmíčková (2014, 89-96).

- Inc.:* In illo tempore loquente ih̄u ad turbas, ecce mater eius et fratres stabant foris (...)
Expl.: (...) spiritali tamen gladio carnalia desideria in mente trucidamus.
- fol. 10v 13 – 13v 15: *IV. homilie (PL, 1089–1092; Étaix 1999, 26–32)*
Inc.: In illo tempore misit ih̄s XII discipulos suos, pr(a)ecipiens eis et dicens (...)
Expl.: (...) ei bonis actibus cum festinatione pr(a)eparemur.
- fol. 13v 15 – 15v 21: *V. homilie (PL, 1092–1095; Étaix 1999, 33–37)*
Inc.: In illo tempore ambulans ih̄s secus mare galilee (...)
Expl.: (...) quandoque ad propria contemnenda perducatur.
- fol. 15v 22 – 19r 16: *VI. homilie (PL, 1095–1099; Étaix 1999, 38–44)*
Inc.: In illo tempore cum audisset iohannes in vinculis opera xp̄i (...)
Expl.: (...) vocari ab eo angeli cum iohanne valeatis.
- fol. 19r 16 – 23r 9: *VII. homilie (PL, 1099–1103; Étaix 1999, 45–52)*
Inc.: In illo tempore miserunt iudaei ab hierusolimis sacerdotes et levitas ad eum (!) (...)
Expl.: (...) ut dum meliora (!) vobis exempla proponitis, ad maiora semper ascendere ex humilitate valeatis.
- fol. 23r 9 – 24v 11: *VIII. homilie (PL, 1103–1105; Étaix 1999, 53–56)*
Inc.: In illo tempore exiit edictum a cesare augusto (...)
Expl.: (...) Defende tibi ergo, homo, contra vitia honorem dei, quia propter te factus est deus homo.
- fol. 24v 12 – 28v 1: *IX. homilie (PL, 1105–1109; Étaix 1999, 57–64)*
Inc.: In illo tempore.³⁰ Homo quidam peregre proficiscens vocavit servos suos et tradidit illis bona sua. Et reliqua. (...)
Expl.: (...) lucrum nos quod fecimus excuset.
- fol. 28v 2 – 32r 14: *X. homilie (PL, 1100–1114; Étaix 1999, 65–72)*
Inc.: In illo tempore cum natus esset ih̄s in bethleem iudeae (...)
Expl.: (...) ad eam malis amaricati redeamus.
- fol. 32r 14 – 35r 19: *XI. homilie (PL, 1114–1118; Étaix 1999, 73–79)*
Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Simile est regnum caelorum thesauro abscondito in agro (...)
Expl.: (...) ut dum sponte temporalia fugitis, aeterna gaudia sine labore capiatis.
- fol. 35r 19 – 40r 8: *XII. homilie (PL, 1118–1123; Étaix 1999, 80–88)*
Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Simile est regnum caelorum decem virginibus quae accipientes lampades suas (...)
Expl.: (...) vigilate itaque, quia nescitis diem neque horam.
- fol. 40r 9 – 43r 21: *XIII. homilie (PL, 1123–1127; Étaix 1999, 89–95)*
Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Sint lumbi vestri pr(a)ecincti (...)
Expl.: (...) Sic enim sic mors ipsa cum venerit vincitur, si prius quam veniat semper timeatur.
- fol. 43r 22 – 46v 9: *XIV. homilie (PL, 1127–1130; Étaix 1999, 96–102)*
Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Ego sum pastor bonus (...)
Expl.: (...) Quia in viae delectatione non figimur, aeternis pascuis in perventione satiemur.
- fol. 46v 9 – 49v 12: *Homilie XV. (PL, 1131–1134; Étaix 1999, 103–108)*
Inc.: In illo tempore cum turba plurima conveniret et de civitatibus properarent ad ih̄m dixit per similitudinem (...) ³¹
Expl.: (...) ut cum bonos vobis modo ad imitandum proponitis, eorum tunc consortes esse valeatis.

³⁰ Rukopis vynechává text: *dixit Iesus discipulis suid parabolam hanc*, srov. Étaix (1999, 57).

³¹ Srov. Étaix (1999, 103).

- fol. 49v 12 – 52v 19: *Homilie XVI.* (PL, 1134–1138; *Étaix* 1999, 109–115)
Inc.: In illo tempore ductus est ih̄s in desertum a spiritu, ut temptaretur a diabolo (...)
Expl.: (...) si pro amore illius et hoc quod nobis iuste competit, relaxemus.
- fol. 52v 19 – 63r 2: *Homilie XVII.* (PL, 1138–1149; *Étaix* 1999, 116–134)
Inc.: In illo tempore designavit dominus et alios lxx^{ta32} duos (...)
Expl.: (...) ut hoc quod humano ore dicimur, in tuis oculis esse valeamus. per dominum nostrum.
- fol. 63r 2 – 66r 16: *Homilie XVIII.* (PL, 1149–1153; *Étaix* 1999, 135–141)
Inc.: In illo tempore dixit ih̄s turbis iudaeorum et principibus sacerdotum: Quis ex vobis arguit me de peccato? (...) ³³
Expl.: (...) ne quem nunc tranquillum despicit, iratum postmodum evadere nequaquam possit.
- fol. 66r 17 – 71r 16: *Homilie XIX.* (PL, 1153–1159; *Étaix* 1999, 142–152)
Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Simile est regnum caelorum (...)
Expl.: (...) atque ex omnibus medullis cordis dicamus singuli, dicamus omnes: deus meus misericordia mea.
- fol. 71r 17 – 79v 22: *Homilie XX.* (PL, 1159–1170; *Étaix*, 153–169)
Inc.: In illo tempore. Anno quintodecimo imperii tyberii caesaris (...)
Expl.: (...) quid aliud quam supernae misericordiae pignus [tenemus] ³⁴?
- fol. 79v 22 – 83v 5: *Homilie XXI.* (LIBER II; PL, 1169–1174; *Étaix*, 173–179)
Inc.: In illo tempore, Maria magdalena[e] et maria iacobi et salom[a]e emerunt aromata (...)
Expl.: (...) qui pro nobis in mortem dedit unicum filium suum. Per eundem ih̄m xp̄m dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat deus in unitate spiritus sancti, per omnia saecula saeculorum. amen.
- fol. 83v 6 – 89v 14: *Homilie XXII.* (PL, 1174–1181; *Étaix*, 180–191)
Inc.: In illo tempore, una autem sabbati maria magdalene venit mane, cum adhuc tenebrae essent ad monumentum, et reliqua (...)
Expl.: (...) si ad amorem dei pigri non sumus. Aduvat ipse quem amamus, ih̄s xp̄s dominus noster, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.
- fol. 89v 14 – 91r 6: *Homilie XXIII.* (PL, 1181–1183; *Étaix*, 192–195)
Inc.: In illo tempore, duo ex discipulis ibant in castellum (...)
Expl.: (...) ut vos in iudicio non quasi peregrinos nesciat, sed ut proprios recipiat ad regnum.
- fol. 91r 7 – 95r 14: *Homilie XXIV.* (PL, 1183–1188; *Étaix*, 196–203)
Inc.: In illo tempore, manifestavit autem se ih̄s ad mare tiberiadis (...)
Expl.: (...) Nam qui inperfectorum desideria dignanter inflammat, haec quandoque ad perfectionem roborat, per ih̄m xp̄m dominum nostrum, qui cum patre vivit et regnat deus in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.
- fol. 95r 15 – 102r 12: *Homilie XXV.* (PL, 1188–1196; *Étaix*, 204–216)
Inc.: In illo tempore, Maria stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret, inclinavit se (...)
Expl.: (...) Redemptor noster momentaneos fletus vestros aeterno consolabitur gaudio, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula saeculorum. amen.
- fol. 102r 13 – 108v 6: *Homilie XXVI.* (PL, 1197–1204; *Étaix*, 217–228)
Inc.: In illo tempore, cum esset ergo sero die illa una sabbatorum et foris essent clausae (...)

³² Tj. *septuaginta*.

³³ Srov. *Étaix* (1999, 135).

³⁴ Místo je již nečitelné, přičemž rozsah nečitelného zápisu odpovídá očekávanému *tenemus*.

Expl.: (...) quia tanto altius ad conspectum dei omnipotentis pertingitis, quanto mediatorem dei et hominum singulariter amatis, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 108v 6 – 113r 15: *Homilie XXVII.* (PL, 1204–1210; *Étaix*, 229–238)

Inc.: In illo tempore, dixit ih̄s discipulis suis: hoc est pr(a)ceptum meum, ut diligatis invicem sicut dilexi vos (...)

Expl.: (...) et qui post vincentes remunerat, nunc decertantes iuvat, per ih̄m xp̄m dominum nostrum, qui vivit et regnat deus in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula saeculorum. amen.

fol. 113r 16 – 118v 7: *Homilie XXIX.* (PL, 1213–1219; *Étaix*, 244–254)

Inc.: In illo tempore³⁵: Euntes in mundum universum pr(a)edicate evangelium omni creaturae (...)

Expl.: (...) Non autem deserit desiderium nostrum ipse qui dedit, ih̄s xp̄s dominus noster, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus, per omnia.

fol. 118v 8 – 120v 8: *Homilie XXVIII.* (PL, 1210–1213; *Étaix*, 239–243)

Inc.: In illo tempore, erat quidam regulus, cuius filus infirmabatur capharnaum (...)

Expl.: (...) ut dum terrena culmina adipisci contemnitis, perveniatis ad gloriam, quam per fidem tenetis, per ih̄m xp̄m dominum nostrum, qui cum eo vivit et regnat deus in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 120v 9 – 127r 20: *Homilie XXX.* (PL, 1220–1227; *Étaix*, 255–268)

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Si quis diligit me (...)

Expl.: (...) ibi pax vera, quae nobis iam non relinquitur, sed datur, per dominum nostrum ih̄m xp̄m qui vivit et regnat cum patre deus in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 127r 21 – 131r 17: *Homilie XXXI.* (PL, 1227–1232; *Étaix*, 269–276)

Inc.: In illo tempore dicebat ih̄s turbis similitudinem hanc: Arborem ficī habebat quidam plantatam in vinea sua (...)

Expl.: (...) Nec mora erit in fletibus, quia tergent citius transeuntes lacrimas maculas ut³⁶ ad gaudia mansura pervenire mereamur. Per dominum nostrum ih̄m xp̄m, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 131r 18 – 137r 2: *Homilie XXXII.* (PL, 1232–1238; *Étaix*, 277–286)

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Si quis vult post me venire semetipsum abneget (...)

Expl.: (...) quia etsi pr(a)esumentes metuimus et metuentes speramus aeternum regnum citius adepturi sumus, per eum qui vivit et regnat deus cum patre in unitate spiritus sancti, per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 137r 3 – 143r 12: *Homilie XXXIII.* (PL, 1238–1246; *Étaix*, 287–298)

Inc.: In illo tempore rogabat ih̄m quidam pharisaeus ut manducaret cum illo (...)

Expl.: (...) Revertentes nos dominus clementer amplectitur, quia peccatorum vita et esse indigna iam non potest, quae fletibus lavatur in xp̄o ih̄u domino nostro, qui vivit et regnat cum patre deus in unitate spiritus sancti per omnia s(a)ecula s(a)eculorum.

fol. 143r 13 – 154r 19: *Homilie XXXIV.* (PL, 1246–1259; *Étaix*, 299–319)

³⁵ Rukopis vynechává text: *dixit Iesus discipulis suis*, srov. *Étaix* (1999, 244).

³⁶ Původní zápis et byl přepsán na ut.

Inc.: In illo tempore erant³⁷ adpropinquantes ad ih̄m³⁸ publicani et peccatores, ut audirent illum: (...)

Expl.: (...) est nobis spes magna paenitentibus, quia advocatus noster factus est iudex noster, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 154r 19 – 160r 1: *Homilie XXXV. (PL, 1259–1265; Étaix, 320–330)*

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis: Cum audieritis pr(a)elia et seditiones (...)

Expl.: (...) cum continue pulsatur in prece concite opitulatur in temptatione, per ih̄m xp̄m dominum nostrum qui cum eo vivit et regnat deus in unitate spiritus sancti per omnia saecula saeculorum. amen.

fol. 160r 2 – 167v 10: *Homilie XXXVI. (PL, 1265–1274; Étaix, 331–346)*

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s similitudinem hanc: Homo quidam fecit cenam magnam (...)

Expl.: (...) Ad haec agenda habemus mediatorem dei et hominum adiutorem nostrum, per quem citius cuncta obtinebimus, si ad illum vero amore fraglamus (!), qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 167v 10 – 173v 19: *Homilie XXXVII. (PL, 1274–1281; Étaix, 347–358)*

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s turbis: Si quis venit ad me (...)

Expl.: (...) ipse nobis gaudia desiderata concedit, qui nobis aeternae pacis remedia contulit, ih̄s xp̄s dominus noster qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 173v 20 – 184r 16: *Homilie XXXVIII. (PL, 1281–1293; Étaix, 359–378)*

Inc.: In illo tempore dicebat ih̄s turbis parabolam hanc: Simile factum est regnum caelorum homini regi (...)

Expl.: (...) Est qui perficiat fiduciam nostram, ille scilicet qui in se dignatus est adsumere naturam nostram, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 184r 16 – 190v 21: *Homilie XXXIX. (PL, 1293–1301; Étaix, 379–392)*

Inc.: In illo tempore, cum adpropinquaret ih̄s videns civitatem flevit super illam dicens (...)

Expl.: (...) Loqui caritati vestrae sub brevitate decreveram, sed quia non est in homine via eius, decurrens sermo retineri non potest, quem disponit ipse de quo loquimur, qui vivit et regnat cum patre in unitate spiritus sancti deus per omnia s(a)ecula s(a)eculorum. amen.

fol. 190v 21 – 197v 23: *Homilie XL. (PL, 1301–1309, 333; Étaix, 393–406)*

Inc.: In illo tempore dixit ih̄s discipulis suis parabolam hanc: Homo quidam erat dives, et induebatur purpura et bysso (...)

Expl.: (...) Sed vos, fratres karissimi, et requiem Lazari, [et] poenam divitis cognoscentes, sollerter agite, culparum vestra[rum in]tercessores querite atque advocatos vobis in die iudicii pauper[es procu]rate. Multos etenim nunc Lazaros habetis, ante ianuas

Text poslední, čtyřicáté homilie je v rukopisu A CXXX zachován včetně úvodní části 10. kapitoly.

Z uzuálních částí *XL homiliarum in Evangelia libri duo* je jako jeho první část zachován generální soupis kapitol (capitulatio). Jak již bylo uvedeno, rukopis A CXXX je na počátku kodexu porušen. Uvedený soupis kapitol tak z důvodu fyzického poškození (chybějících listů) začíná až textem odkazu formou incipitu k 6. homilii, srov. A CXXX, fol. 1r 1 – 1r 1: [Homelia sancti euangelii secundum Matthaem. In illo tempore cum] audi[ss]et ioh(annis) in uincul[is] opera xp̄i · mitten[is]

³⁷ Následující slovo (*autem*) je přeškrtnuto: *aut̄*.

³⁸ Zápis *ad ih̄m* v superskripci je zapsán jinou rukou.

duof de difcip(ulij) fuij , srov. též expl.: [I]n ill(o tempore) · Dix(it) ih̄j difcip(ulij) fuij : Homo quida(m) erat · EXPLICIUNT CA[PITULA].³⁹

V případě textově velmi blízkého rukopisu Clm 6263 začíná první zachované folio uvedeného rukopisu soupisem prvních dvaceti kapitol až od 7. homilie, srov. Clm 6263, fol. 1r 1 – 2r 15: [Homelia sancti euangelii secundum Lucam. In illo tempore exiit edictum a Cesare A]uguf̄to ut describeretur · uniuersuf̄ orbis , a expl.: Om(e)l(ia) s(an)c(t)i eu(an)g(elii) s(e)c(un)d(um) Luc(am) · In illo temp(or)e dix(it) ih̄j difcipulif̄ fuij · homo quidam erat diues qui induebatur purpura et byſſo , EXPLICIUNT CAPITULA

Následnost označení kapitol v rukopisu A CXXX a Clm 6263

capitulatio - generální soupis (I. a II. kniha, hom. 1. – 40.)							
A CXXX	6. (neúplná), 7 – 23	25	24	26–27	29	28	30–40
Clm 6263	7. (neúplná), 8 – 23	25	24	26–27	29	28	30–40

Ze srovnání vyplývá zjevná shoda v inverzním řazení incipitů a explicitů 25. a 24. homilie (a také 29. a 28. homilie) oproti uzuálnímu stavu v rukopisné tradici *XL homiliarum in Evangelia libri duo*. Jako zajímavý se v tomto smyslu jeví zejm. první případ (inverzní řazení 25. a 24. homilie), neboť v samotném textu homilií obou rukopisů je již následnost uzuální, tj. po 24. homilii následuje text 25. homilie.

Po generálním soupisu kapitol opatřeném incipity jednotlivých homilií následuje text homilií, rozdělený do dvou knih (srov. A CXXX, fol. 1r 2 – 197v 20).

Shrneme-li zjištěná fakta, text rukopisu A CXXX tvoří generální soupis homilií (capitula) a text homilií, který je rozdělen do dvou knih. Rukopis tak oproti uzuální podobě neobsahuje dedikační list papeže Řehoře Velikého, srov. Incipit epistola sancti Gregorii papae ad episcopum Tauromitanum, inc.: Reuerentissimo et sancissimo fratri Secundino coepiscopo Gregorius (...).⁴⁰

Z představeného soupisu vyplynulo, že z hlediska rozsahu homiletického textu papeže Řehoře Velikého zachovaná rukopis A CXXX text v podobě relativně úplné. Pomineme-li absenci předmluvy, pak uvedený rukopis uchovává text latinských homilií v podobě téměř kompletní. V úplném rozsahu není zachován pouze text 40. homilie (chybí 11. a 12. kapitola a část 10. kapitoly). Jak lze soudit ze zachované podoby konce rukopisu, příslušná folia na konci rukopisu se nedochovala.

V následnosti jednotlivých homilií vykazuje rukopis A CXXX shodu s rukopisem bavorského původu Clm 6263. S výjimkou inverzního zápisu 29. homilie před 28. homilií neobsahuje rukopis A CXXX další doklady vynechaných či jinak pozměněných či přesunutých částí homilií ve srovnání s „ustálenou“ podobou latinských homilií papeže Řehoře.⁴¹

³⁹ Kulatými závorkami () označujeme rozepsání textu, hranaté závorky [] signalizují doplnění textu po mechanickém poškození.

⁴⁰ Viz PL (1075), Étaix (1999, 1).

⁴¹ Étaix (1999, 1–411).

Titul

Již dříve jsme poukázali na několik míst, která by na bližší souvislost slovanského znění a vymezené skupiny latinských paralel (jejichž součástí je i rukopis A CXXX) mohla upozorňovat.⁴² Velmi důležitou shodu slovanského znění (Bes) s vymezenou skupinou latinských paralel (IV.D.7, A CXXX a Clm 6263) představuje název díla (titulu). Na specifičnost její podoby v rámci latinských rukopisů poukázal R. Étaix.⁴³

V rukopisech A CXXX a Clm 6263 začíná titulem vlastní homiletická část díla *XL homiliarum in Evangelia libri duo*. V rukopise IV.D.7 je zapsán titul až po textu úvodní perikopy L 21,25–33. Latinský text titulu podle příslušných tří rukopisných znění doplňujeme paralelním slovanským materiálem podle znění textologicky relevantních rukopisů *Besěd na evangelije* (viz tabulka).⁴⁴

Vybraná slovanská znění titulu podle rukopisů Bes				
označení	signatura	provenience	datace	místo uložení
Pogod	Погод 70	ruskocsl.	13. stol.	Ruská národní knihovna (Российская национальная библиотека, РНБ), Petrohrad
Q	Q. I. 1202		14. stol.	
Uvar	Увар 197 (509)		15. stol.	Státní historické muzeum (Государственный исторический музей, ГИМ), Moskva
Synod	Синод 47		17. stol.	

A CXXX 2r 2: Incipiunt omel(iae) de diversis lectionibus s(an)c(t)i euangelii Gregorii papae urbis Romae⁴⁵

Clm 6263 2r 15–17: Incipiunt omel(iae) de diversis lectionibus s(an)c(t)i euangelii [sancti ? Gre]gorii papae urbis Romae

IV.D.7 2v 9–10: Incipiunt omelia(e) sancti Gregorii pape urbis Rome de diversis leccionibus sancti euangelii

Bes 1, Pogod 2aα 4–9: начинають са книґзы сина · сказаннє · с҃го григорина · папы · града римскаго · различьными · чтении еуангельскими ·

Q 1a 1–4: начинають са книги сега сказаннє с҃го григорья папы римскаго · различьными · чтении еуангельскими ·

Uvar 2aα 1–4: сказаннє книґз с҃го григорина · папы града римска · различьныхъ чтении еуангельскихъ ·

⁴² Čajka (2018a, 40).

⁴³ Srov. Étaix (1999, XLIX). Uvedenou skupinu tvoří vedle rukopisů IV.D.7, Clm 6263 a A CXXX dále kodexy rukopisné tradice španělského, francouzského a německého původu (Étaix 1999, XLIX), a to: B.M. 173 (druhá čtvrtina 9. století, srov. Étaix 1999, XX–XXI), B.M. 615 (12. století, srov. Étaix 1999, XXV–XXVI), B.M. 309 (třetí čtvrtina 9. století, srov. Étaix 1999, XXXI–XXXII), Clm 4542 (poč. 9. století, srov. Étaix 1999, XXXIX), Clm 9515 (první čtvrtina 9. století, srov. Étaix 1999, XLI) a Clm 14379 (kolem roku 800, srov. Étaix 1999, XLIII).

⁴⁴ Základní popis uváděných rukopisů Bes viz Konzal (2005: XVI–XIX).

⁴⁵ Srov. též Étaix (1999, XXXIX), Patera – Podlaha (1910, 152).

- Konzal, Václav – Čajka, František (eds.). 2006. Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v česko-církevněslovanském překladu, Díl druhý (Sancti Gregorii Magni pontificis XL homiliarum in Evangelia. In versione bohemo-slavonica, pars altera). Homilie XXV–XL. Praha.
- PL. Patrologiae cursus completus, series prima. Tomus 76. Jacques Paul Migne (ed.). Parisiis 1849, col. 1071-1312.

Secondary sources

- Alekseev, Aleksey Ivanovich. 2012. Религиозные движения на Руси последней трети XIV – начала XVI в. Стригольники и жидовствующие [Religious Movements in Russia in the Last Third of the 14th – Early 16th Century. Strigolniki and Judaizers]. Moscow.
- Bierbrauer, Katharina. 1990. Die vorkarolingischen und karolingischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek. Textband + Tafelband. Wiesbaden.
- Bischoff, Bernhard. 1974. Die südostdeutschen Schreibschulen und Bibliotheken in der Karolingerzeit. Teil I – Die bayrischen Diözesen. Wiesbaden.
- Bischoff, Bernhard. 1980. Die südostdeutschen Schreibschulen und Bibliotheken in der Karolingerzeit. Teil II – Die vorwiegend österreichischen Diözesen. Mit 25 Schriftproben. Wiesbaden.
- Bláhová, Emilie. 2016a. Kronika Slovníku jazyka staroslověnského. In Čajka, František– Černý, Marcel (eds.). Slovník jazyka staroslověnského – historie, osobnosti a perspektivy. Praha, 13-86.
- Bláhová, Emilie. 2016b. Karel Haderka. In Čajka, František– Černý, Marcel (eds.). Slovník jazyka staroslověnského – historie, osobnosti a perspektivy. Praha, 257-264.
- Bláhová, Emilie. 1993. Ke klasifikaci česko-církevněslovanských památek. In Slavia 62/4, 427-442.
- Čajka, František, 2011. Staroslověnská legenda o svaté Anastázii. Praha.
- Čajka, František. 2018a. Latinský rukopis IV.D.7 břevnovského původu a jeho význam pro studium česko-církevněslovanského překladu Čtyřiceti homilií na evangelia (Besědy na evangelije). In Slavia 87/1-3, 30-44.
- Čajka, František. 2018b. Glosa v rukopise Chil 442 (fol. 565a) a její vztah k Besědám Řehoře Velikého. In Petr Malčík (ed.). Vesper Slavicus. Sborník k nedožitým devadesátinám prof. Radoslava Večerky. (= Studia etymologica Brunensia, 23.). Praha, 87-96.
- Étaix, Raymond. 1996. Répertoire des manuscrits des homélies sur l'Évangile de saint Grégoire le Grand. In Sacris erudiri. Jaarboek voor Godsdienstwetenschappen 36, 107-145.
- Glaser, Elvira – Ernst, Oliver. 2009. Freisinger Glossenhandschriften. In Bergmann, Rolf – Stricker, Stefanie (eds.). Die althochdeutsche und altsächsische Glossographie. Berlin - New York, 1353-1383.
- Glauche, Günter. 2000. Katalog der lateinischen Handschriften der Bayerischen Staatsbibliothek München. Die Pergamenthandschriften aus dem Domkapitel Freising. Band 1. Clm 6201 – 6316. Neu beschrieben von G. Glauche. Wiesbaden.
- Halm, Karl et al. 1969. Catalogus codicum latinorum Bibliothecae Regiae Monacensis. Tomi II, pars III. Codices num. 15121–21313 complectens, secundum Andreae Schmelleri indices composuerunt Carolus Halm, Fridericus Keinz, Gulielmus Meyer, Georgius Thomas. Unveränderten Nachdruck (Monachii, 1878). Wiesbaden.
- Havel, Dalibor. 2018. Počátky latinské písemné kultury v českých zemích. Nejstarší latinské rukopisy a zlomky v Čechách a na Moravě. Brno.
- Havel, Dalibor. 2013. Glosy a jejich role při odhalování nejstarší vrstvy Břevnovského kláštera. In Studia historica Brunensia 60/1-2, 25-39.

- Havel, Dalibor – Krmíčková, Helena. 2014. Paleografická čítanka. Literární texty. Brno.
- Hlaváček, Ivan. 1966. Středověké soupisy knih a knihoven v českých zemích. Příspěvek ke kulturním dějinám českým. Praha.
- Jahn, Bruno. 2011. Petruslied. In Achnitz, Wolfgang (ed.). Deutsches Literatur-Lexikon: Das Mittelalter. Band I. Das geistliche Schrifttum von den Anfängen bis zum Beginn des 14. Jahrhunderts. Berlin/New York, 135-139.
- Mareš, František Václav. 1963. Česká redakce církevní slovanštiny v světle Besěd Řehoře Velikého (Dvojeslova). In Slavia 32/3, 417-451.
- Mareš, František Václav. 2000a. Česká redakce církevní slovanštiny v světle Besěd Řehoře Velikého (Dvojeslova). In Bláhová, Emilie – Vintr, Josef (eds.). Cyrilometodějská tradice a slavistika. Praha, 368-402.
- Mareš, František Václav. 2000b. Církevněslovanské písemnictví v Čechách. In Bláhová, Emilie – Vintr, Josef (eds.). Cyrilometodějská tradice a slavistika. Praha, 256-327.
- Petzet, Erich (ed.). 1910. Deutsche Schrifttafeln des IX. bis XVI. Jahrhunderts aus Handschriften der K. Hof- und Staatsbibliothek in München. Althochdeutsche Schriftdenkmäler des IX. bis XI. Jahrhunderts. München, 45-47.
- Patera, Adolf – Podlaha, Antonín. 1910. Soupis rukopisů knihovny Metropolitní kapitoly pražské. První část: A–E. Sestavili A. Patera a A. Podlaha. Praha.
- Podlaha, Antonín – Šittler, Eduard. 1903. Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Jeho dějiny a popis. Praha.
- Reinhart, Johannes. 1980. Methodisches zu den lexikalischen Bohemismen im Tschechisch-Kirchenslavischen am Beispiel der Homilien Gregors des Großen. In Wiener Slavistisches Jahrbuch 26, 46-102.
- Reinhart, Johannes. 2000. Die Textologie der kirchenslavischen Übersetzung der Evangelienhomilien Gregors des Grossen. In Voss, Christian – Warkentin, Heide – Weiher, Eckhard (eds.). Abhandlungen zu den grossen Lesemenäen des Metropoliten Makarij. Band 1. Freiburg i. Br., 245-295.
- Sobolevskiy, Aleksey Ivanovich. 1900. Церковно-славянские тексты моравского происхождения [Church Slavonic Texts of Great Moravian Origin]. Русский Филологический Вестник. Т. XLIII/1-2 [Russian Philological Bulletin. Vol. 43/1-2], Warsaw, 150–217 (samostatný přetisk Varšava 1900).
- Sobolevskiy, Aleksey Ivanovich. 1906. К хронологии древнейших церковно-славянских памятников [To the Chronology of the Oldest Church Slavonic Texts]. In Известия Отделения Русского Языка и Словесности Императорской Академии Наук [News of the Department of Russian Language and Literature of the Imperial Academy of Sciences] 11/2, 1–19.
- Sobolevskiy, Aleksey Ivanovich. 1910. Материалы и исследования в области славянской филологии и археологии, III. Словарный материал для двух древних памятников чешского происхождения [Materials and Research in the Field of Slavonic Philology and Archeology, III. Dictionary Material of Two Ancient Texts of Czech Origin]. Сборник Отделения русского языка и словесности (ОРЯС). LXXXVIII/3 [Proceedings of the Department of Russian Language and Literature. 88/3]. St. Petersburg.
- Steinmeyer, Emil Elias von. 1916. Die kleineren althochdeutschen Sprachdenkmäler. Berlin, 103-104.
- Temchin, Sergey Yur'yevich. 2016. Еще один ранний (чешский) церковнославянский перевод с латыни: канон римского папы Григория I Великого из Лжеисидоровых декреталий в древнерусском трактате „Власфимия“ [Another Early (Czech) Church Slavonic Translation from Latin: The Canon of the Roman Pope Gregory I the Great of The

- Pseudo-Isidorian Decretals («False Decretals») in the Old Russian Treatise „Blasphemy“. In Ангушева, Аделина et al. (eds.). *Vis et sapientia: studia in honorem Anisavae Miltenova*. Нови извори, интерпретации и подходи в медиевистиката [New Sources, Interpretations and Approaches in Medievalistics]. Sofia, 471-478.
- Ursprung, Otto*. 1952. Das Freisinger Petrus-Lied. In *Die Musikforschung* 5, 17-21.
- Vepřek, Miroslav*. 2008. Čtyřicet homilií Řehoře Velikého na evangelia v českocírkevněslovanském překladu. In *Slavia* 77/4, 443-445.
- Vepřek, Miroslav*. 2004. K otázce lexikální příbuznosti dvou českocírkevněslovanských památek. In *Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas Philosophica, Philologica – Ucrainica* 9, 101-107.
- Vershinin, Konstantin Vladimirovich*. 2015a. Цитаты из Бесед Григория Великого на Евангелие в Мериле Праведном и его литературном окружении [Quotations from Gospel Homilies by St Gregory the Great in Merilo Pravednoye («The Just Measure») and Its Literary Environment]. In *Slavia* 84/4, 402-408.
- Vershinin, Konstantin Vladimirovich*. 2015b. Правило черноризцем: к изучению связи Мерила Праведного с Кормчей русской редакции [The Monastic Rule: to Study the Connection of Merilo Pravednoye («The Just Measure») and Kormchaya Kniga («Nomocanon») of the Russian Redaction]. In *Древняя Русь. Вопросы медиевистики* [Ancient Russia. Questions of Medieval Studies] 2, 36-48.
- Vershinin, Konstantin Vladimirovich*. 2017. Об одном источнике Мерила Праведного и Кормчей [About One Source of Merilo Pravednoye («The Just Measure») and Kormchaya Kniga («Nomocanon»)]. In *Древняя Русь. Вопросы медиевистики* [Ancient Russia. Questions of Medieval Studies] 1, 5-8.
- Zema, Valeriy Yevgenovich*. 2007. Папа Григорій Великий у лабетях легенд та історіографії [Pope Gregory the Great in the Paws of Legends and Historiography]. In *Український історичний журнал* [Ukrainian Historical Magazine] 1, 20-39.

Internet sources

- <<http://www.kkvys.cz/obrazova-a-portretni/jan-tomas-vojtech-berghauer-8-10-1684-22-3-1760/>> [cit. 28-02-2020].
- <https://cs.wikisource.org/wiki/Vlastenský_slovník_historický/Berghauer> [cit. 28-02-2020].
- <<https://is.muni.cz/el/1421/jaro2011/AR2B62/um/Ryba.pdf>> [cit. 01-01-2020].

SUMMARY: LATIN MANUSCRIPT A CXXX AND ITS IMPORTANCE FOR THE STUDY OF THE CZECH CHURCH SLAVONIC TRANSLATION OF FORTY GOSPEL HOMILIES (BESĚDY NA EVANGELIJE). Research connected with the issue of Church Slavonic Texts of Czech origin has a great tradition. During this period, the influence of A. I. Sobolevsky (1856–1929) was very strong. His research acribia and knowledge of Church Slavonic manuscripts also touched the Czech Church Slavonic Translation of Forty Gospel Homilies (Besědy na evangelije) translated from Latin, whose Czech origin he pointed out. Later in the course of further research, the Czech origin of the translation was confirmed by F. V. Mareš (1963) and J. Reinhart (1980). An important shift in the research of Besědy na evangelije was the determination of a group of manuscripts, which have not yet been known in connection with the research, connected with their origin or place of deposit with the early medieval Czech environment, as pointed out by F. Čajka (2018). Two texts from this group of Latin manuscripts are essential for further study - the Latin manuscript IV.D.7 (the mid-11th century, Břevnov) and the manuscript A CXXX (the last third of the 9th century, Freising),

which is, however, stored in Prague. The study will in particular point to the manuscript of Pope Gregory the Great's XL homiliarum in the Gospel libri duo (Forty Gospel Homilies), which is deposited in the manuscript collection of The Archive of the Prague Castle. The manuscript A CXXX comes from the last quarter of the 9th century from Bavaria (Freising) and it shows some closer textual correspondence with the Czech Church Slavonic Translation of Forty Gospel Homilies (Besědy na evangelije). The aim of the study is to draw attention to some specifics of the manuscript A CXXX in the Slavic context and to provide a basic description of the manuscript so it could be the starting point for further research.

PhDr. František Čajka, Ph.D.
Institute of Slavonic Studies of the CAS, v. v. i.
Valentinská 1
110 00 Praha 1
Czech Republic
cajka@slu.cas.cz